

Erőfeszítések a nyomor mágneses terében – Ha egyszer elfogyunk, az nem a másik hibája lesz

(Beszélgetőtárs Gubás Ágota)

Asszonytánc címmel 2007. november 14-én a szabadkai Kosztolányi Dezső Színházban Bicskei Zsuzsanna táncestjével egy kis jubileumot is ünnepelt a közönség: 30 évvel ezelőtt, 1977-ben a szabadkai Népszínházban kezdte színészi pályáját Daróczy Zsuzsanna néven. 1951-ben Segesváron született, 1976-ban végzett a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Intézetben. Szabadkán és Újvidéken 1977 és 1987 között játszott.

Ha megengeded tegezek a 30 évvel ezelőtti ismeretség okán, és nagy szeretettel üdvözöllek újra a Délvidéken. A Magyar Szóban tett nyilatkozatodból engem az ragadott meg legjobban, hogy azt mondtad, megtaláltad a saját kifejezési nyelved és rátaláltál egy stílusra. Hogyan találtál rá erre és mi ez?

Először is a nevemről: Daróczy leánynevem művésznév volt, és más szeretett családtagjaim neveit is használtam művésznévként az évek során, pl. Bartha, Simo, ezzel próbálván tisztelegni előtük. Hivatalos papírokon viszont a Bicskei név szerepel, és ez a kettőség nagyon sok problémát okozott, ezért maradtam végül is a Bicskeinél.

Nagyon nehéz röviden összefoglalni azt a sok hatást, amelyek formáltak, hatottak rám, mivel egy olyan emberke vagyok, aki érzelmileg térképezi maga körül a világot, és éppen ezért képtelen tudatosan ferdíteni vagy manipulálni másokat, de éppen ezért nagyon védtelen. Most nem sajnálatni akarom magam, hanem röviden megfogalmazni, hogy olyasmiket éltem át, ami ugyan nem sok, de nagyon mély, és talán innen vagy inkább túl van a szavakon. Nem tudtam ezt másként megközelíteni, mivel számomra nagyon fontos, hogy egy alkotó nagyon őszinte legyen önmagához és a munkájában is. Ezért találtam rá elsősorban a zenére. Kötődésem a zenéhez nagyon korai, hiszen zeneiskolás voltam és anyanyelvem a magyar népzene. Bartókkal nagyon sokszor hoztam egyenesbe a lelki világomat. A zenén keresztül kerültem a tánc világába, mivel aho-

gyan ezt megfogalmaztam Tánckereső című írásomban, amely a Híd 2006-os márciusi számában jelent meg, a zenében és a táncban nem lehet hazudni. A szavakkal lehet manipulálni, és a szavakat lehet így-úgy magyarázni, de én valahogy igyekeztem más téren közölni a közlendőmet.

Bejártad a világot. A délvidéki magyar színjátszáshoz, az erdélyihez vagy a magyarországihoz tartozol, vagy mindenhova egy kicsit?

Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy egy fullasztó, beszorított diktatúrából, a férjemnek, Bicskei Istvánnak köszönhetően eljuthattam Szabadkára. Ez 1977-ben volt. Marosvásárhelyen végeztük a színiakadémiát mindketten, és mivel a kitelepedési engedélyre egy évig várnunk kellett a kislányunkkal, Flórával, ezért egy évadot dolgoztam a sepsiszentgyörgyi színháznál, amely most már a Tamási Áron Színház nevet viseli. '77 őszén kezdtünk itt a szabadkai Népszínházban Biacsi Antal igazgatósága alatt dolgozni.

Akkor még prózai színészként. Milyen feladatokat kaptál?

Először egészen kis szerepet kaptunk a Blőse úrék mindenkinek tartoznak című darabban. Azután a következő komolyabb szerepemet már Újvidéken kaptam. Vajda Tibor Ugo Betti Büntény a kecskeszigeten című darabja rendezésében bízott rám egy szerepet, ami jól sikerült és utána kezdtek bennünket, főleg Újvidéken angazsálni, viszont itt jelentkeztem Szabadkán az otthon összeállított Kígyóölő című szólóestemmel. Ezt végzősként készítettem a főiskolán, Illyés Kinga tanárom segített.

Versekből állt össze?

Ez egy nagyon érdekes szólóest volt Tanulmányok a négerségről címen. Előadtam Sepsiszentgyörgyön és nagyon jó visszajelzéseket kapott. Ott viszont nem értékelték ezt a műfajt, valahogy az egyszemélyes szólóest még nem volt annyira divatban, Illyés Kinga volt az úttörője. Itt viszont Szabadkán nagyon jó fogadtatásra talált és egy évadot játszottam. Elvitték Zomborba, és több helyen játszottam a Vajdaságban. Kopeczky Csa-

ba írt róla nagyon szép kritikát. Majd Harag György átjött Erdélyből rendezni Újvidéken Csehov-darabot, és neki is tetszett pár dolog, de kritizált is. Ez volt nekem az első egyéni műsorom, amit azután követett később Weöres Sándor Psychéje. Nálam mindig az motiválta az ilyen összeállítás megtanulását és színpadra vitelét, hogy borzasztóan nagy alázattal nagyon szerettem valamit, egy költőt, a verseit, egy világot. A Kígyóölő a néger rabszolgaságról szól. Radnóti műfordításait dolgoztam össze egy afro-zenével, és valahol a sorsomat láttam benne. Sepsiszentgyörgyön Sylvester Lajos, a színház akkori igazgatója adta a Tanulmányok a négerségről alcímét, mert nagyon sok minden volt benne. Egy vers is volt, amit megsírártak otthon, az Engedd a népemem előre menni címűt. Az '77-ben otthon úgy hangzott, mint egy hihetetlen szózat.

A Psychével mit szeretnél volna elmondani?

A Psyché adózás volt a magyar nyelv csodája előtt. Beszédre táncoltam. Tulajdonképpen táncoltam és közben mondtam a szöveget. A kulisszája a csodálatos archaikus verselés volt, az ragadott meg.

Én akkor itt a Vajdaságban ahhoz képest, ami '77-ben Erdélyt sújtotta, egy szabadabb közegben találtam magam, és pár év alatt szinte kivirágoztam. Szabadon lélegeztem, mert ahhoz képest, ami otthon volt, itt sokkal több mindent lehetett.

A szólóestekre való készséget és készletet tulajdonképpen a környezetem nagyon elősegítette, hiszen olyan anyagok birtokába jutottam, amikor az Újvidéki Rádióban dolgoztam, például néprajzgyűjtőktől, Jung Károlytól, Penavin Olgától kaptam elsőkézből dalokat, amiket énekelhettem, és egy nagyon szép népdalanyagom gyűlt össze. Volt egy gyűjtőktől származó Vajdasági népdalok sorozatom a rádióban.

Tulajdonképpen elhagytad a szabadkai Népszínházat mint munkahelyet?

A férjem talált jobb lehetőséget Újvidéken, és ámentünk, rövid másfél év után. Ott akkor nagyon pezsgő élet folyt.

Ebbe már közrejátszott Ristić megérkezése?

Még nem, ez még előbb volt. (Ami Ristićet illeti, Végel László hívott bennünket Szabadkára, amikor Ristić és Nada Kokotović odaérkezett. Nagy reményekkel fogtunk bele, de egy évad alatt tisztában voltunk azzal, hogy kivel van dolgunk. Nem maradhattam ott, bár nagy árat fizettünk a munkahelyek elvesztéséért.)

Amikor Újvidékre értünk, akkor közeli ismeretségbe kerültünk Tolnai Ottóékkal, és ott találtam meg náluk a teljes, addig megjelent Pilinszky-irodalmat, és ez

valahogy sorsszerű volt. Az első perctől tudtam, hogy ezek a versek megszólalnak majd általam. Ennek a költészetnek a mélysége és a tömörsége ragadott meg. Ez ugyanakkor olyan nagy kihívás volt számomra versmondóként, amikor először olvastam a verseit, az volt az érzésem, hogy ezt lehetetlen elmondani. Ennek olyan a materiája, mint a neutron csillagé, amiből egy kiskánálnyi több tonnát nyom. Ezt nem lehet tolmácsolni, ez volt az alapvető kihívás, hogy ezt megpróbáljam. Olyan volt, mint egy több ezer oldalra rúgó mítosz, amit valaki fragmentált és csak szavak maradtak fenn, de mégis benne van az egész anyag. Hihetetlen súlyt éreztem benne. Egy mondat, ahogy kiégeti a papírt, ahogy mondta Pilinszky. Négy évig vívódtam - '80-tól '84-ig - a versekkel. Először egy nagy anyag gyűlt össze, amit aztán szelektálni kellett, és közben hányt-vetett az élet, de valahol mindig erre is koncentráltam. Ebből '83-ban született egy előadás a Szkéné Színházban Budapesten. Aztán abból egy előadás lett itt a Gyerekszínházban. Akkor a férjem összekülönbözött az Újvidéki Színház vezetőségével és valahol a senkiföldjén voltunk.

Ha van talentumod, azt használni kell

Molnár Edvárd fotója

Molnár Edvárd fotója

Tudnia kell annak, aki esetleg érdeklődik a mi életünk iránt, hogy az emberben a gerincet, a szakmai és emberi öntudatot egy versősszeállításon való töprengés, az érte való kiállítás is fenntarthatja. Nem arról szól a dolog, hogy valaki kevésbé foglalkozik a családjával. Nekünk kötelességünk letenni a garast a szakmában. Ezt tanultam a tanáraimtól. Hogyha van talentumod, azt használni kell. Ez tesz teljes, igaz emberré, mindenki tegye a dolgát és ez nagyon fontos: ez tesz felelőssé a világban, és ez tesz képessé arra, hogy összetartsunk. Ez életem része. Nagyon fontosnak tartom azt, hogy egy ember sok helyen lemérje önmagát, akármibe kerül, akkor is, ha nagyon nehéz, és ha mindenhol újra kell kezdeni, mindig az egyéniségének egy más arculata kerül felszínre, és vállalni kell az ezzel járó kockázatokat. Még annyit szeretnék elmondani, hogy 2007 nyarán Japánban sikerült lemérnem magam, és rájöttem, hogy nagyon sok mindent kell még tanulnom, de ha valaki tényleg őszintén és magával szemben maximális igényességgel próbál meg dolgozni, csak egy irányban, kitarítóan, és nem látszateredményekkel elégedve meg, akkor ezt még a más nyelvi közegben élők is észreveszik. Az volt a csodálatos, hogy az **Asszonytáncot** könnyes szemmel köszönte meg egy tajvani lányka, akinek meghalt az édesapja, és úgy érezte, hogy ez egy méltó áldozat volt az elhunyt emlékének. A japánok ugyanúgy értékelték, pedig semmit sem közöltem velük. Utána kérdezték, hogy hogyan lehet, hogy ők felfedezték a saját táncuknak az elemét ebben a szólóestben. Ennyit még talán elmondanék, hogy volt egy tanulmányutam

'87-ben Németországban, sikerült Pina Bausch színházába Wuppertalba eljutni. Azzal a meggyőződéssel jöttem el, hogy talán azzal tudunk a legtöbbet adni ennek a szakmának, ha önmagunk maradunk.

Csodálatos a magyar néptánc és a zene

Akkor kezdtem el tudatosan formálni egy olyan táncvilágot, egy olyan koreográfiai világot, ami nem azzal ékeskedik, hogy innen-onnan összelop egy álegyéniséget, hanem megpróbál önmaga maradni. Persze hatnak rám dolgok, de azokat átlényegítem, tehát nem egy az egyben kölcsönvenni, hanem ahogyan Marua Kadzsi mester mondta japánul, hogy icsi nin ipa, azt jelenti, hogy ahány táncos, annyi út. Tehát, kialakítani a saját utat és ezt csak önmagunkból lehet. Nekünk nagyon sok minden adatott. Olyan kulturális kincsünk van, és itt kanyarodok vissza, hogy miként kerültem én haza, hogy keresgéltem mindenfélét és egyszer csak rájöttem, hogy milyen csodálatos a magyar néptánc, milyen csodálatosak a mi zenéink, milyen egyedülálló dolgot tudunk mi azzal létrehozni, és csak azzal lehetünk nagyok. Így kerültem a Háromszék táncegyütteshez az Asszonytánc tervével, akik nagyon pozitívan reagáltak, de egy kicsit furcsán néztek rám, tekintve a koromat, és hogy nem ismertek egyáltalán azelőtt, s azután a munkafolyamatban nagyon jól összebarátkoztunk, és most is nagy alázattal járok be a próbáikra, és ők nagyon jó néven veszik, hogy jön egy színésznő, aki felnéz rájuk, nem mondja, hogy ezek „csak” néptáncosok.

Olyan gyönyörű dolgokat csinálnak, olyan igaz és önazonos, amit csinálnak. A színészetben a legnagyobb dolog az önazonosság szintjét elérni: az ember nem játssza meg magát, hanem átlényegül. Ezt tanultam meg Japánban is, hogy a társulat egy olyan közösségi szellemen dolgozik, hogy teljesen elhagyják, kint hagyják a mindennapi lényt, a mindennapi viszonyulási rendszereiket. Egy organizmus, az a fajta együttlét, amit ők gyakorolnak, számunkra ismeretlen. Ezt nagyon nehéz szavakkal elmondanom, egy példával szolgállok. Tavaly november 18-án megtámadtak az utcán, el akarták lopni a táskámat, amikor mentem haza a próbáról, neki-löktek a járdaszegélynek, és nagyon csúnyán összetörtem magam. Kiestem az előadásból, ami épp premier előtt állt, és a reagálás a környezetemet megosztotta. Nagyon kevesen voltak igazán empátiások, volt, aki sajnos irigységgel és kárörömmel viszonyult.

Ez hol történt?

Sepsiszentgyörgyön. De hát ilyen a szakma. Viszont a férjem mesélte, hogy azelőtt való nyáron megismert két japán táncosnőt Avignonban, Minekót és Ikujót, és amikor Ikujónak elmesélte a balesetemet, azonnal sírva fakadt. Senki nem fakadt sírva a családtagjaimon kívül. Tehát ezt a szintű empátiát, ezt a fajta közösségi létet kellene megélni, amikor valaki így átérzi a másik baját. Én ezt megfogalmaztam egyik társulati ülésen, és döbrent csönd volt a válasz, mikor azt mondtam, ha elérjük azt, hogy sírunk egymás baján, és örülünk egymás sikerének úgy, mintha a miénk lenne, akkor kezdünk együtt létezni.

Reményeid szerint itt Kanizsán majd ki tudtok alakítani egy ilyen kis társulatot, csoportot?

Azt hiszem, hogy akkor lehet igazán együtt dolgozni, amikor az emberek ezt a fajta együtt lélegzést megtanulják. Akkor lehet egymásból játszani. Az tévedés, hogy az önálló est az egy mellveregetés. Az önálló est egy nagyon kegyetlen dolog, és maximális tisztelgés a szerző és közönség előtt, mert valaki teljesen átadja magát egy vers vagy egy zene világának, és nem a főszereplésről van szó. Tulajdonképpen ez egy áldozathozatal. Ezt én így élem meg.

Az Asszonytáncban a halálközelséget fejezed ki. Nyilatkozatodban azt is olvastam, hogy 2004-ben történt veled valami, amikor magad is halálközelpbe kerültél...

Elég sokat foglalkoztam ezzel a témával, ami a mi kultúrkörünkben sajátos helyet foglal el: kiszorítjuk a tudatát, nem foglalkozunk vele, és azt hisszük, hogy majd lesz valahogy. Tanulmányoztam bizonyos buddhista írásokat,

még az újjvidéki éveim alatt, aztán azokat félretettem, mivel kikapcsoltak volna a mindennapi hercehurcából, nem volt nekem ott időm sokat meditálni. Viszont ez a fogékonyság kialakult bennem arra, hogy lehet másképpen nézni ezt a kérdéskört. A halál hozzátartozik a mindennapokhoz. Ez is tudtam valahol, tudtam észben, de nem éltem át a kérélhetetlenségét. Azt a kegyetlen pillanatot, amikor az ember szembetalálja magát valamivel, amin az akarata, a tudata nem változtathat.

Fontos erre felkészülni?

Nagyon fontos. Engem teljesen sokkolt, mert én olyan mindenható lénynek képzeltem édesanyámat, aki alakította a világot, és a szeretetével kipárnázta a létem. Mellettem volt, és néha nem értett meg, néha bizony konfliktusaink is voltak, de mindig számíthattam rá, mindig volt egy viszonyítási pontom. Azt hittem, hogy ő elpusztíthatatlan. És ez a halálával az egyik pillanatról a másikra megszűnt, ugyanakkor sorozatban veszítettem el Illyés Kingát, jó barátomat, nem beszélve arról, hogy kollégák, ismerősök, jó emberek, költők tűntek el az életünkben és velük szinte egy kis terület, mindegyik egy kis darabkája volt az életemnek. Eltűntek, és nem lehetett ezen változtatni. Akkor fogalmazódott meg bennem, hogy ezt ki kell fejezmem. A kétségbeesés hozta ki belőlem, azt próbáltam megvalósítani, hogy valaho-

Molnár Edvárd fotója

gyan feldolgozzam ezt, szublimáljam. Úgy éreztem, hogy közlendőim vannak, és még velük szeretnék lenni, ugyanakkor arra is rá kellett döbennem, hogy nem lehet, és ez mind benne van az estben. Egy percig még visszahozom őket, és aztán békével elengedem.

Tehát van egy tusakodás, visszatérő motívum, de azért a végén tulajdonképpen a fekete ruhát leveted. Ez az a pillanat, amikor túl kell lépni a halálon?

Ez az a pillanat, amikor szinte úgy érzem, hogy kezem-lábam nem az enyém, de tovább kell csinálni, meg kell indulni, vissza a zsbongásba, a centrifugába, az életbe, és most már nélkülük kell. Nem csak a fekete ruhát, hanem azt a gubót is levetve, amibe ők beburkoltak, mert a barátok, ismerősök alakítják ki a mi kis érzelmi szféránkat. Ez felhasad, lebomlik, lefoszlik, és csupaszon, de tovább kell csinálni.

Itt a Délvidéken láthatja-e még másutt is a közönség?

Az Asszonytánc újabb meghívásáról még nem tudok, viszont van még egy szólóestem, az Apokrif, amit a magyarországi egyházi és politikai boszorkányperek ihlettek. Urbán András meghívott velem, majd ezt is láthatja a szabadkai közönség.

Hol érzed magadat igazán otthon?

Abban a pillanatban, amikor sikerül eljuttatnom az emberekhez valamit, ott és akkor otthon vagyok. Erdélyhez való kötődésem soha nem szűnt meg, mindig hazamegyek feltöltődni és újratanulni az értékrendemet. A lényeg, hogy ne féljünk megméretetnünk magunkat itt és ott, viszont Tamási Áronnak az a mondata, hogy „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk”, az érvényes Bicskei Istvánra is, aki hazament Kanizsára, miután bejárta a világot. Érvényes rám, aki mindig hazamegyek és Erdély számomra egy olyan hely, ahol mindig számot kell adni, mindig találok feladatot, és mindig találok újabb meg újabb kihívást, mondani-valót. Viszont most vannak olyan dolgok a rendszer-váltás utáni Erdélyben, ami nagyon sok aggodalomra ad okot. Úgy érzem, hogy a kis közösség, ami addig nagyon összeforrottan létezett, szétbomlóban van, és pontosan ezt fogalmaztam meg Japán után, ez volt az első dolog, amit Bocskári Lászlónak mondtam, hogy nagyon kevesen vagyunk ahhoz, hogy egymást bántsuk. Ezt kellene megtanulni, hogy vannak fontosabb dolgok, mint a mi kis mindennapi torzsalkodásaink. Hogyha kimegyünk a nagyvilágba, akkor látunk csak igazán nagy bajokat. Japánban, ahol alul földrengés, fent cunami és tájfun, ott megtanultak az emberek valahogy együtt létezni. Ezt a leckét vittem haza. A családomhoz nagyon ra-

gaszkodom, és mindig is nagyon ragaszkodtam. Ezt is értékeli bennem Bicskei István, aki annyi év után hazajöhetett, Erdélyben otthon várta és most otthont teremtünk Kanizsán is.

Remélhetjük, hogy itt egy kis délvidéki magyar közösségben is otthonra lelsz, és művészileg is otthonra tudsz találni?

Konkrét tervünk, hogy Kanizsán fogunk dolgozni, ha felkérnek, és ha lehetőségünk van, fogunk szerepelni, színházi feladatot vállalni, amit tudunk, én inkább rávezetésnek nevezem, mert a színjátszást tanítani nem lehet, hanem példát szolgáltatni, amiből azután a növendék leszűri a magának való tanulságokat. Annyit mondanék még, hogy Marosvásárhelyen nehéz pillanataimban mindig kimenekültem a református temetőbe, és volt egy erdélyi színésznő, akit úgy hívtak, hogy Prielle Kornélia, már nem nagyon emlékeznek rá, de ott volt a sírköve, rajta van egy mondat, és az hihetetlenül fontos. Kicsit régiesen hangzik, de azt hiszem megértjük: **Igaz érdem méltánylatát nagyszerűségekben ne is keressétek.** Ez az én mottóm is, meg van még egy mondat, amit én írtam, (újvidéki éveim alatt verseket írtam, a Képes Ifjúságban, a Magyar Szóban jelentek meg), ezekből csak egy mondatot szeretnék idézni: Hiszen lehajoltam többször is, hogy verekedni tudjak, de mindig áthaladt felettem a győzelem. Hangsúlyoznám, hogy akkor egy közösségi felelősségérzet nem volt még meg bennem, nem fogalmazódott meg, viszont ez borzasztóan fontos, óriási szükségünk van rá: mert ha egyszer elfogyunk, az nem a másik hibája lesz. Ezt valahogy tudatosítanunk kell. Hogyha eljutunk oda, hogy felhőtlenül örülünk a másik sikerének – ez tudom, hogy ellentmond az emberi alaptermészetnek, meg a színészek alapkészletéseinek, mert valamilyen viselkedési sémákba vagyunk belemerevedve – akkor valahogy sikerülhet megkarcolni, megbontani ezeket a megmerevedéseket. Ezért jó elmenni, és nyitott szemmel járni a világban, mert más attitűdöket, más alapállásokat lehet tanulni, azt azután itthon használni, hasznosítani. Mondanék még egy mondatot, ami a Kuplé 2-ből ragadt meg bennem, Domonkos István írta le Van Goghról és a közösségnek szól (egyébként Torok Sándor mondta, hogy a közízlés negatív kategória, de ugyanakkor ki vagyunk neki szolgáltatva) viszont Domonkos szerint Van Gogh művészete nem a levágott fülről szól, hanem az erőfeszítésről a nyomor mágneses terében. Tulajdonképpen mindent úgy érünk el, hogy összeszedjük magunkat, erőt veszünk magunkon és megpróbálunk a semmiből valamit létrehozni.

Az Asszonytáncjal Japánban

